

ISSN 1848-4387

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

**ODSJEK ZA FILOZOFIJU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU**

Simpozij

**VIII. MEDITERANSKI
KORIJENI FILOZOFIJE**

**Uz mediteransku misao Alberta Camusa –
o 100. obljetnici rođenja**

3.–5. travnja 2014.

**Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljana kraljice Jelene 1/III.
(uz Peristil), Split**

Organizacijski odbor

prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik Organizacijskog odbora
doc. dr. sc. Marita Brčić, tajnica
Mira Matijević, poslovna voditeljica
prof. dr. sc. Pavo Barišić
prof. dr. sc. Dunja Jutronić
prof. dr. sc. Luka Tomašević
doc. dr. sc. Borislav Dadić
doc. dr. sc. Tonči Kokić
doc. dr. sc. Hrvoje Relja
Ljudevit Hanžek, mag. phil.
Emil Kušan, mag. phil.

Organizatori

Hrvatsko filozofsko društvo
Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Simpozij se organizira uz potporu

Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu
Sveučilišta u Splitu
Poglavarstva grada Splita
Turističke zajednice grada Splita
Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, Split

Sadržaj

<i>Mislav Kukoč</i> , Uvod: VIII. Mediteranski korijeni filozofije	5
Program simpozija	11
Sažeci izlaganja	17
Adresar sudionika	61

Uvod

VIII. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOFIJE

Uz mediteransku misao Alberta Camusa – o 100. obljetnici rođenja

Hrvatsko filozofsko društvo i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu organiziraju međunarodni filozofski i interdisciplinarni simpozij *VIII. Mediteranski korijeni filozofije*, od 3. do 5. travnja 2014. godine u dvorani Filozofskog fakulteta u Splitu, smještenoj na pročelju Peristila, u središtu veličanstvene Dioklecijanove palače, spomenika nulte kategorije svjetske kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a, što kao ogledni primjerak mediteranske kulturne baštine, savršeno korespondira s duhom i svrhom simpozija.

Mediteran je kolijevka zapadno-europske filozofije i znanosti koja, zajedno s također mediteranskim naslijeđem hebrejsko-kršćanske religijske tradicije udara temelje zapadno-europske kulture i civilizacije. Zapadna filozofija i znanost započinju svoj povijesni razvoj početkom 6. st. pr. Kr. na istočnoj obali Mediterana, u maloazijskim grčkim kolonijama Miletu i Efezu, te obližnjim otocima, potom se širi do Eleje i Sicilije da bi svoj vrhunac postigla u Ateni, jednom od središta antičkog Mediterana. Daljnji razvoj antičke filozofije, od helenizma do srednjovjekovne epohe, preko novih središta filozofske misli Aleksandrije, Antiohije, Kartage i Rima također je sudbinski vezan za Mediteran. Stvaranje, sukobljavanje i međusobno prožimanje mediteranskih kultura, specifični mediteranski multikulturalizam dao je bitno obilježje daljnjem razvoju filozofije Zapada. Grčka i rimska antika, helenističko-rimsko naslijeđe, Bizant, orijentalne arapske tradicije, uz pečat nove islamske religije stapaju se u islamsko-arapsku srednjovjekovnu filozofiju, kulturu i civilizaciju. Bizantinci su grčku filozofiju prenijeli Arapima, a oni, posredstvom križarskih ratova, preko svojih vodećih filozofa, Avicene, Averoesa, Ibn Halduna, vratili Europi u njoj već zaboravljeno naslijeđe Aristotelove filozofije.

To su samo neke od početnih premisa i mogućih naputaka za tematiziranje sadržaja simpozija *Mediteranski korijeni filozofije*. Dakako ne i je-

dini. Sljedeći aspekt koji ulazi u tematski okvir simpozija odnosi se na utemeljenje hrvatske filozofije, koja se, kako u svojim početcima, tako i u najsjajnijim vrhuncima, korijeni u mediteranskom dijelu svojega višeregionalnoga kulturnog identiteta. Počev od Hermana Dalmatina, preko Marka Marulića, pa do Matije Vlačića Ilirika, Frane Petrića i Ruđera Boškovića, da spomenemo samo najznamenitija imena.

Treći sklop što ulazi u okvir teme simpozija odnosi se na filozofsko ali i interdisciplinarno promišljanje specifičnosti mediteranskog multikulturnog prostora koji je iznjedrio aktualne međucivilizacijske napetosti koje prijete globalnim sukobom civilizacija, ali otvaraju i mogućnosti dijaloga i pomirenja. S tim u svezi otvaraju se pitanja koja se, među ostalim, promišljaju na simpoziju:

- Utječu li mediteranski korijeni filozofije na nastanak i razvoj suvremene filozofije Mediterana?
- Filozofsko promišljanje mediteranskog multikulturalizma
- Poticaji mediteranske filozofije za utemeljenje globalnog ethosa kao pretpostavke međucivilizacijskog dijaloga
- Filozofija Mediterana kao globalizacijska paradigma

Ovaj simpozij posvećujemo mediteranskoj filozofiji Alberta Camusa, i to ne slučajno. Naime, pred nešto manje od četiri mjeseca navršila se 100. obljetnica rođenja toga velikog mediteranskog mislioca, filozofa apsurdna, svestranog kulturnog stvaraoaca, dobitnika Nobelove nagrade za književnost. Camus je Mediteranac ne samo rođenjem, podrijetlom i socio-kulturnim identitetom (rođen, 7. studenoga 1913. u Mondoviju, Alžir, na sjevernoafričkom rubu Mediterana, otac Francuz, majka Španjolka, živio i djelovao na raznim mediteranskim prostorima, od Alžira do Francuske, gdje ga je u automobilskoj nesreći u naponu stvaralačke snage zadesila apsurdna smrt, 4. siječnja 1960.) On je Mediteranac ponajprije svojim svjetonazorom što ga razvija, kako u svojim književnim djelima, tako i u osebujnoj mediteranskoj filozofiji, o čijem će značenju, dosezima i utjecajima u svojim plenarnim predavanjima govoriti istaknuti njemački filozofi i znanstvenici Henning Ottmann i Gottfried Küenzlen, profesori sa sveučilišta u Münchenu, a njima će se, svojim priopćenjem o Camusovom mediteranskom mišljenju, pridružiti i pisac ovih redaka.

Nastavljajući tradiciju promoviranja novih izdanja mediteranske filozofije na simpoziju će i ove godine biti predstavljene tri knjige, tematski vezane uz *Mediteranske korijene filozofije*. Hrvoje Relja, docent na Odsjeku za

filozofiju, Filozofskog fakulteta u Splitu, autor je *Tomističke filozofije I.* dio, koja je, kao sveučilišni udžbenik objavljena u nakladi Filozofskog fakulteta u Splitu. Druga je monografija *Marija Brida – filozofkinja slobode*, objavljena u Nakladi Bošković u Splitu. Njezina autorica Iris Tićac, profesorica filozofije na Sveučilištu u Zadru, znalački je osvijetlila osebujnu i duboku misao svoje filozofske predšasnice koja je rođena u Selcima na Braču, djetinjstvo provela u Jelsi na Hvaru, te čitav svoj radni vijek na Filozofskom fakultetu u Zadru. I konačno, *Marx i Grci – Početak i/li kraj grčke filozofije*, objavljeno u nakladi Matice srpske, Novi Sad, najnovije je djelo Željka Škuljevića, profesora filozofije na Univerzitetu u Zenici, i redovitog sudionika našeg simpozija, koji nas već godinama obogaćuje svojim lucidnim promišljajima važnih, a nedovoljno poznatih sastavnica *mediteranskih korijena filozofije*.

Tematski blokovi s prethodnih simpozija objavljeni su u časopisima *Filozofska istraživanja* br. 107. i 116., i *Metodički ogledi*, br. 33. I 34., kao i u opsežnom zborniku *Filozofija Mediterana*, u nakladi Hrvatskog filozofskog društva, Zagreb, 2009. Izbor radova s prošlogodišnjeg i ovogodišnjeg simpozija bit će tiskan u nakladi Filozofskog fakulteta u Splitu. Sve to neprijeporno potvrđuje da *Mediteranski korijeni filozofije* ostavljaju zamjetan materijalni i duhovni trag koji se sve više širi mediteranskim duhovnim prostorom.

Mislav Kukoč

Predsjednik Organizacijskog odbora simpozija

Introduction

VIIITH MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

Following Albert Camus' Mediterranean Thought – in the occasion of the 100th anniversary of his birth

Croatian Philosophical Society and the Department of Philosophy at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split are organizing the international and interdisciplinary symposium *VIII Mediterranean Roots of Philosophy*, which will take place from April 3 to April 5, 2014 in the lecture hall of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Split, situated in the front of Peristil, in the center of the magnificent Diocletian's palace, a zero category monument of the global cultural heritage under the patronage of UNESCO which, as a representative piece of Mediterranean cultural heritage, suits the spirit and the purpose of the symposium perfectly.

The Mediterranean is the cradle of western philosophy and science which, together with the Mediterranean heritage of Hebrew-Christian religious tradition sets the foundations of Western European culture and civilization. Western philosophy and science begin their historical development at the start of 6th century BC on the eastern shores of the Mediterranean sea, specifically in Asia Minor, in the Greek colonies of Miletus and Ephesus and surrounding islands; it then spreads to Elea and Sicily and reaches its peak in Athens, one of the centers of ancient Mediterranean. Later development of ancient philosophy, from Hellenism to the medieval epoch, through new intellectual centers of Alexandria, Antioch, Carthage and Rome is also crucially related to the Mediterranean. Creation, conflict and mutual permeation of Mediterranean cultures, a distinctive Mediterranean multiculturalism gave an essential mark to the future growth of philosophy in the West. Ancient Greece and Rome, the Hellenistic-Roman heritage, Byzantine world, Oriental Arabic traditions with the mark of the new religion of Islam all blend into Muslim Arabic medieval philosophy, culture and civilization. The Byzantines introduced the Arabs to Greek philosophy, and they, through the mediation of the Crusades and the work of its leading philosophers Avicenna, Averroes and Ibn Haldun returned the forgotten legacy of Aristotelian philosophy back to Europe.

Those are only some of the initial premises and possible suggestions for the topics of the symposium *Mediterranean Roots of Philosophy*; not the only ones, of course. The next aspect relevant to the topics of the symposium refers to the foundation of Croatian philosophy which, both in its beginnings and on its zenith, has its roots in the Mediterranean part of its multiregional cultural identity. Starting with Hermann of Dalmatia, continuing through Marko Marulić and Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus), Frane Petrić (Franciscus Patricius) and Rugjer Bošković (Roger Joseph Bosovich), to mention only the most significant figures.

Third set of themes congenial to the idea of this symposium relates to the philosophical and interdisciplinary reflection of the peculiarities of the Mediterranean multicultural space which gave birth to the current intercivilizational tensions threatening to escalate into the clash of civilizations, but also open the possibility of dialogue and reconciliation. That situation naturally suggests the following set of questions discussed at the symposium:

- Do the Mediterranean roots of philosophy influence the origin and development of the contemporary philosophy of the Mediterranean?
- Philosophical reflection of the Mediterranean multiculturalism
- Incentives of the Mediterranean philosophy for the establishment of global ethos as a prerequisite of intercivilizational dialogue
- Philosophy of the Mediterranean as a globalization paradigm

This symposium is dedicated to the Mediterranean philosophy of Albert Camus, and for a reason. Namely, less than four months ago it was the 100th birthday of that great Mediterranean thinker, philosopher of the absurd, versatile cultural creator and Nobel laureate in literature. Camus belongs to the Mediterranean not only by his birth, origin and socio-cultural identity (he was born on November 7, 1913 in Mondovi, Algeria, in the Northern African part of the Mediterranean. His father was French, his mother Spanish. He lived and worked in various areas of the Mediterranean, from Algeria to France where he died in an absurd car crash, January 4, 1960). He is a Mediterranean primarily because of his worldview, developed in his literary works, but also in his idiosyncratic Mediterranean philosophy. The significance, range and influences of it will be addressed in plenary talks by distinguished German philosophers and scholars Henning Ottmann and Gottfried Küenzlen, professors from Munich universities, who will be joined by the author of these lines with his presentation on Camus' Mediterranean thought.

Continuing the tradition of the promotions of new editions of Mediterranean philosophy, three book presentations will be held at this year's symposium. Hrvoje Relja, Assistant Professor at the Department of Philosophy in the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split is the author of *Thomistic Philosophy I* which was published as a university textbook by the Faculty of Humanities and Social Sciences in Split. Second book is the monograph *Marija Brida – the Philosopher of Freedom*, published by Naklada Bošković in Split. Its author, Iris Tićac, philosophy professor at the University of Zadar, knowingly shed light on the peculiar and deep thought of its philosophical predecessor who was born in Selca on the island of Brač, spent her childhood in Jelsa, on the island of Hvar and spent her career at the Faculty of Philosophy in Zadar. And finally, *Marx and the Greeks – Beginning and/or End of Greek Philosophy*, published by Matica Srpska i Novi Sad is the latest work by Željko Škuljević, professor of philosophy at the University of Zenica and a regular participant in our symposium, who has been enriching us for years now with his lucid reflections of important, and yet not widely known components of the Mediterranean roots of philosophy.

Sets of topics from previous symposiums were published in the journals *Filozofska istraživanja (Philosophical Investigations)*, no. 107 and 116, *Metodički ogledi (Methodical Essays)*, no. 33 and 34, and also in a sizeable collection *Philosophy of Mediterranean*, published by Croatian Philosophical Society Zagreb, 2009. A selection of papers from last year's and this year's symposium will be published by the Faculty of Philosophy in Split. All of this is a confirmation that the Mediterranean Roots of Philosophy leave a significant material and intellectual trace expanding through the Mediterranean cultural space.

Mislav Kukoč

President of the Organizing Committee

PROGRAM SIMPOZIJA

Četvrtak, 3. travnja 2014.

09.00–9.30 **Otvaranje skupa i pozdravne riječi**

Mislav Kukoč, predsjednik Organizacijskog odbora

Vladimir Jelkić, predsjednik Hrvatskog filozofskog društva

Aleksandar Jakir, dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

Ivan Pavić, rektor Sveučilišta u Splitu

Ivo Baldasar, gradonačelnik Splita

Plenarno izlaganje

09.30–10.00 **Henning Ottmann**: Camus' Mediterranean Philosophy

10.00–10.15 *Rasprava*

10.15–10.30 **Pavo Barišić**: Javno i privatno u demokraciji – od mediteranskoga polisa do globalne zajednice

10.30–10.45 **Željko Škuljević**: Od Epikura do Marxa

10.45–11.00 **Vladimir Jelkić**: Prijepori o antici na kraju moderne: Nietzscheova kritika svetog Pavla

11.00–11.30 *Rasprava*

Stanka (15 min)

11.45–12.00 **Nataša Škuljević**: Kinizam *versus* kirenaizam

12.00–12.15 **Nikola Tatalović**: Eros i trenutno

12.15–12.30 **Anto Ledić**: Akademija: od Platona do Pletona

12.30–12.45 **Krešimir Čvrljak**: Zašto je Aristotelova *Politica* (Romae, 1492.) u trezoru splitske klasične gimnazije ušla u sustav hrvatske renesansne baštine?

12.45–13.15 *Rasprava*

13.30–15.30 *Ručak*

15.30–15.45 **Davor Balić**: Hrvatski renesansni polihistori u Morhofovu djelu *Polyhistor*

15.45–16.00 **Demian Pappo**: Etička sastavnica druge knjige Kotruljevićeva spisa o umijeću trgovanja

16.00–16.15 **Zlatko Juras**: Bošković o svemiru

16.15–16.45 *Rasprava*

Stanka (30 min)

17.15–17.30 **Enis Zebić**: Dva čitanja Burkea

17.30–17.45 **Jadran Beganović**: Srđan Lelas o znanstvenim teorijama

17.45–18.00 **Dragan Poljak, Mirko Jakić**: O granicama znanstvene spoznaje

18.00–18.30 *Rasprava*

Stanka (15 min)

19.00 *Predstavljanje knjiga*

- **Hrvoje Relja**: Tomistička filozofija I., Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za filozofiju, Split, 2013.

Predstavljajući: **Ante Vučković, Marko Vučetić** i autor

- **Iris Tićac**: Marija Brida – filozofkinja slobode, Naklada Bošković, Split, 2012.

Predstavljajući: **Zoran Bošković, Marko Vučetić** i autorica

- **Željko Škuljević**: Marx i Grci – Početak i/li kraj grčke filozofije, Matica srpska, Novi Sad, 2014.

Predstavljajući: **Mislav Kukoč, Lino Veljak** i autor

20.30 *Svečana večera*

Petak, 4. travnja 2014.

Plenarno izlaganje

09.00–09.30 **Gottfried Küenzlen:** »To be Man, refuse to be God«: Albert Camus and The Mediterranean Thinking

09.30–09.45 **Mislav Kukoč:** Mediteransko mišljenje Alberta Camusa i filozofija povijesti

09.45–10.00 *Rasprava*

10.00–10.15 **Lino Veljak:** Ortega y Gasset i Unamuno

10.15–10.30 **Tomislav Krznar:** Shvaćanje »mediteranskog« u misli španjolskog filozofa Joséa Ortege y Gasseta

10.30–10.45 **Iris Tićac:** M. Brida i R. Ingarden: dva fenomenološka »čitanja« Bergsonove koncepcije intuicije

10.45–11.15 *Rasprava*

Stanka (15 min)

11.30–11.45 **Luka Tomašević, Ana Jeličić:** Mediteransko-katolička teološka bioetika

11.45–12.00 **Emil Kušan:** Novi putovi bioetike u Europi

12.00–12.15 **Josip Mužić:** Eugenika i kriptoeugenika

12.15–12.30 **Zrinka Podhraški Čizmek:** Ženski univerzum hodočašća

12.30–13.00 *Rasprava*

13.00–15.00 *Ručak*

15.00–15.15 **Marko Vučetić:** Odnos antropologije i umjetnosti u djelu R. Kuparea

15.15–15.30 **Vani Roščić:** Personalistička koncepcija umjetnosti Luigija Stefaninija

15.30–15.45 **Sead Alić:** Mediji glazbe i filozofijske misli

15.45–16.00 **Duje Jakovčević:** Je li građanski nacionalizam moguć?

16.00–16.30 *Rasprava*

Stanka (15 min)

16.45–17.00 **Anita Lunić:** Mišljenje (čovjeka kao) prakse u filozofiji Gaje Petrovića

17.00–17.15 **Matko Sorić:** Povijest, praksa, sloboda: generički kulturalizam Gaje Petrovića

17.15–17.30 **Ljudevit Hanžek:** Brentano o nepogrešivosti introspekcije

17.30–17.45 **Gabriela Bašić:** (Meta)normativna načela argumentacijskoga diskursa

17.45–18.15 *Rasprava*

Stanka (15 min)

18.30–18.45 **Daniel Bučan:** Avempaceovo »Pravilo usamljenika« ili kako biti slobodan u filozofiji

18.45–19.00 **Borislav Dadić:** Može li materija biti princip individualizacije bića?

19.00–19.15 **Slobodan Stamatović:** Značenje perihoreze

19.15–19.30 **Mislav Ježić:** Jesu li Tvorac i njegov Svemir u Platonovu Timajju zamisli sredozemnoga podrijetla?

19.30–20.00 *Rasprava*

20.00–20.15 *Zatvaranje skupa*

20.30 *Večera*

Subota, 5. travnja 2014.

09:00–16:00 *Izlet: Arheološki muzej u Splitu, Salona, ručak u Solinu*

SAŽECI IZLAGANJA

SEAD ALIĆ

Sveučilište Sjever, Koprivnica

Mediji glazbe i filozofijske misli

Temeljna intencija teksta je propitivanje glazbene umjetnosti iz perspektive mediologije odnosno filozofije medija. Promjena perspektive istraživanja trebala bi biti konstruktivnom osnovom za promišljanje temeljnih odnosa misaonog i umjetničkog, religijskog i glazbenog, odnosno logičkog i harmoničkog. Pomak od teorijsko-glazbenih ili estetičkih, pa i filozofijskih promišljanja glazbe prema filozofsko-medijskom pokazat će nove dimenzije fenomena glazbe, a pokušat će pokazati i nove dimenzije temelja filozofijskoga mišljenja kao i kultura i civilizacija koje izrastaju na tim temeljima. Glazba kao ujedinjujući fenomen religijskih, misaonih, znanstvenih, jezičkih početaka civilizacije ustrojene na Logosu, promatrana kao medij (a ne kao objekt specijaliziranih istraživanja) želi pokazati novu liniju mogućeg razvoja (pa i vrednovanja) filozofije od njenih početaka do danas.

DAVOR BALIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Hrvatski renesansni polihistori u Morhofovu djelu *Polyhistor*

Opus brojnih hrvatskih mislilaca koji su djelovali tijekom 15. i 16. stoljeća još uvijek je uvelike neistražen, pri čemu, budući da je riječ o sažetku za simpozij *Mediteranski korijeni filozofije*, ponajprije mislim na opus hrvatskih filozofa mediteranskog porijekla. Istodobno, imena tih renesansnih mislilaca itekako su nam dobro poznata, štoviše, na njih se redovito pozivamo kada želimo istaknuti začetnike hrvatskog identiteta ili, pak, ukazati na doprinos koji su namrli zapadno-europskom duhovnom krugu. Pritom izdvajam Ivana Stojkovića, Benedikta Kotruljevića, Jurja Dragišića, Marka Marulića, Matiju Vlačića Ilirika, Franu Petrića, Nikolu Vitova Gučetića i Marka Antuna de Dominisa. Međutim, zbog nesustavne istraženosti njihova opusa, ne čudi da se, primjerice, Stojkovića još uvijek ponajprije i najčešće smatra teologom, Kotruljevića ekonomistom, Marulića pak, zahvaljujući Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, ocem »umjetnoga pjesništva u Hrvatah« ili »ocem hrvatske književnosti«, a Petrića filozofom.

Kao što doznajemo iz natuknica uvrštenih u enciklopedije, leksikone i srodna im izdanja, posebice iz natuknica onih djela koja su tijekom 17. i 18. stoljeća objavljena u Italiji, Francuskoj ili Njemačkoj, hrvatski renesansni filozofi nerijetko su unutar istoga spisa zauzimali stajališta o temama koje pripadaju različitim disciplinama, od kojih ovom prilikom izdvajam književnost, filozofiju, teologiju, ekonomiju, pravo i medicinu. Jedan od prvih historiografa koji je ukazao na zastupljenost brojnih disciplina u spisima i nauku europskih, pa i arapskih mislilaca, zacijelo je Nijemac Daniel Georg Morhof (1639–1691), autor djela *Polyhistor*, koje se redovito smatra djelom enciklopedijske naravi. Tim djelom obuhvaćeni su mislioci koje je zahvaljujući uvidu u sadržaj njihovih spisa utemeljeno istodobno smatrati pripadnicima dviju ili više disciplina: književnicima, bibliotekarima, filozozima, govornicima, pjesnicima, po-

vjesničarima, političarima, filozofima, teozima, fizičarima, matematičarima, pravnicima, ekonomistima ili liječnicima. U djelo *Polyhistor*, koje je, dakako, napisano na latinskom jeziku i koje je od 1688. do 1708. godine objavljeno u tri sveska, Morhof je, smatrajući ih polihistorima, uvrstio i hrvatske filozofe, primjerice, Matiju Vlačića Ilirika, Franu Petrića, Andriju Dudića i Marka Antuna de Dominisa.

U izlaganju ću ukazati na interdisciplinarnost u spisima onih hrvatskih renesansnih filozofa koji su uvršteni u Morhofovo djelo. Oni će time biti prikazani i kao polihistori, kako su ih, uostalom, još tijekom 17. i 18. stoljeća razumijevali europski historiografi, posebice Morhof. Dakle, u izlaganju ću ukazati na one sastavnice u nauku hrvatskih renesansnih filozofa koje su obuhvaćene Morhofovim djelom, primjerice, na književnu, pjesničku, filozofsku, teološku, govorničku, povijesnu, ekonomsku i pravnu sastavnicu. Osim što ću izvijestiti da je Morhof u svojem djelu, koje je, nažalost, redovito zanemareno od hrvatskih istraživača, iskazao upućenost u sadržaj spisā hrvatskih renesansnih filozofa, u izlaganju ću ponuditi i dokaze o tome da su hrvatski renesansni filozofi u potpunosti slijedili usmjerenja koja su obilježavala razdoblje u kojem su živjeli i djelovali, a potom ukratko ukazati i na njihov doprinos hrvatskoj te europskoj kulturnoj te znanstvenoj misli.

PAVO BARIŠIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

**Javno i privatno u demokraciji –
od mediteranskog polisa do globalne zajednice**

Polazeći od Aristotelove podjele života u zajedništvu na sferu javnoga i privatnoga, grada i doma, u predavanju se prikazuju ključne demokratske transformacije koje su se zbivale u novom vijeku i suvremeno doba. Prvo slijedi opis pojma javnosti u atičkom modelu neposredne demokracije. Potom dolazi novovjekovni odnos javnoga i privatnoga u predstavničkom modelu liberalne demokracije. Naposljetku se donosi razmatranje suvremenih aspekata javnosti i odnosa prema privatnome u doba globalizacije i planetarne medijatzacije.

GABRIELA BAŠIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

(Meta)normativna načela argumentacijskoga diskursa

G. H. Von Wright u »Deontic Logic: A personal view« spominje unutar svog razvoja bavljenja deontičnom logikom zaokret prema promatranju deontične logike kao logike normativnih sustava s određenim svojstvima. Podijelivši ta svojstva na ona koja normativni sustavi mogu imati i ona za koja se smatra da ih trebaju imati, von Wright je uveo u deontičnu logiku pojam metanormativnih načela, tj. normativnih zahtjeva za normativne sustave.

U ovome izlaganju pokušat će se promatranjem jezičnoga djelovanja kao djelovanja reguliranog jezikom (Searle, Brandom, Habermas) kao normativnim izvorom analizirati utemeljenost pragmatodijalektičkoga pristupa u teoriji argumentacije F.H.van Eemeren i R. Grootendorsta.

JADRAN BEGANOVIĆ

Split

Lelas o znanstvenim teorijama

U tradiciji filozofije znanosti postoje dva pogleda na znanstvene teorije. Sintaktički i semantički pogled. Oba pogleda pretpostavljaju reprezentacijsku ulogu znanstvenih teorija. Teorija je skup rečenica ili model koji nam daju deklarativno znanje o svijetu. Svako proceduralno znanje je kognitivno manje vrijednosti ili je samo pomoćno znanje u sastavljanju znanstvenih teorija. Lelas smatra da pojam empirijske provjerljivosti teorije isprepliće deklarativno i proceduralno znanje, prema tome je proceduralno znanje ravnopravni dio znanstvenih teorija. Promotriti ću Lelasovu kritiku ovoga pristupa znanstvenim teorijama i ispitati posljedice kritike u okviru filozofije znanosti.

DANIEL BUČAN

Zagreb

Avempaceovo »Pravilo usamljenika« ili kako biti slobodan u filozofiji

Spis Avempacea, maurskog filozofa (XI.-XII. stoljeće), »Pravilo ponašanja osamljenika« pripada u korpus arapske političke filozofije. Rodonačelnik političke filozofije u Arapa bio je Al-Fārābī (X. stoljeće), čije djelo »Uzorita država« – inspirirano Platonovom »Državom« – predstavlja svojevrsnu metafizičku legitimaciju halifata kao idealne države kojoj je na čelu prorok-filozof. Avempace, koji je živio u Andaluziji u vrijeme režima Almoravida u društvu u kojem se ni idealnu državu niti njezina idealnog poglavara uopće nije moglo zamisliti, poziva na filozofski život pojedinca koji treba voditi život *kao* da živi u idealnoj državi – utoliko je za Avempacea politički lik mudraca zapravo *lik usamljenika*. Stoga, dok Al-Fārābī piše djelo o tomu kako upravljati državom, Avempace piše upute o tomu kako čovjek-pojedinac treba *upravljati sobom*; dok Al-Fārābī u svom djelu ocrtava metafizički utemeljenu *društvenu* etiku, Avempace svoj ideal utemeljuje u *individualnoj* dimenziji etike. Nasuprot Al-Fārābījevu vladaru-proroku-filozofu, koji skrbi o društvu kao cjelini, Avempaceov filozof je mudrac intelektualnom kontemplacijom metafizički odvojen od empirijskog svijeta, a usamljenošću u koju se zatvara društveno odvojen od drugih ljudi. U tom smislu Avempaceova politička filozofija, za razliku od Al-Fārābījeve, nije *kolektivna politička utopija*, već *individualna etička atopija*. Njegov filozof je čovjek koji je, odabravši usamljenost, odabrao slobodu. Odrekavši se društva, lišen uloge u vlasti, on nije upravljač ali ni onaj kojim se upravlja – on je *slobodan zahvaljujući filozofiji*, ili – ako se hoće – *u filozofiji*. Je li to pouka i za nas danas?

KREŠIMIR ČVRLJAK

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Zašto je Aristotelova *Politica* (Romae, 1492.) u trezoru splitske Klasične gimnazije ušla u sustav hrvatske renesansne baštine?

U osvit 16. st., u redakciji Rabljanina i rimskog arhidakona Martina Nimire, izlazi iz tipografije njemačkog tiskara Euchariasa Silbera u Rimu Aristotelova *Politika*. Uz *Nikomahovu etiku*, *Ekonomiku* i *Retoriku*, Aristotelovu *Politiku* valja uzeti za djelo prema kojemu su se europski srednjovjekovni i renesansni prevoditelji (*interpretes*) najprije okretali. Izdanje u Nimirinoj redakciji tiskano je u 1500 primjeraka. Široj, a donedavno i užoj stručnoj javnosti nije bilo poznato da se jedan primjerak čuva u trezoru splitske Klasične gimnazije. Štoviše, splitski primjerak ostao je nepoznat i Josipu Badaliću i Šimi Juriću, te tako i hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj javnosti. *Politiku* je s grčkoga na latinski preveo talijanski humanist, povjesničar i državnik Leonardo Bruni Aretino (1370.–1444.). Izdanje *Politike* u splitskoj Klasičnoj gimnaziji bilo bi ponovljeno izdanje *Politike* što ga je Leonardo Aretino priredio između 1435. i 1438. Neposredno prije Nimirinog izdanja pojavila su se još dva izdanja: god. 1480. u Barceloni kod Nicolausa Spindelera i 1489./1490. kod Georga Wolfa u Parizu. O putu i načinu dospijeća primjerka prvotiska Aristotelove *Politike* u Split, valja nam još uvijek biti do suzdržanosti oprezni. Kada se ima u vidu tijekom događaja u vezi sa De Dominisovom sudbinom i odlaskom iz Splita u Veneciju, a potom fatalni scenarij na Campo dei Fiori u Rimu god. 1624., otpala bi pretpostavka o mogućem De Dominisovu primjerku. No, zasad ipak postavimo jedno pitanje: Je li se možda i kupac splitskog primjerka Silberove inkunabule zatekao »kod prodaje biblioteke ... engleskog učenjaka i poznatog bibliografa lorda Lindsay-a (...)«, kada je bibliofil i antikvar Mirko Breyer »došao... u posjed prerijetkog potpunog primjerka glavnog djela Markantuna de Dominisa *De Republica Ecclesiastica libri X*«? Najzad, vrijednosnu razinu splitske inkunabule u svijetu inkunabula podiže podatak da je u svijetu oko 450.000 primjeraka inkunabula, u samoj Italiji oko 112.500, a u maloj Hrvatskoj, zajedno s još uvijek neregistriranim splitskim primjerkom Aristotelove *Politike*, otprilike 1125 primjeraka.

BORISLAV DADIĆ

Sveučilište u Zadru

Može li materija biti princip individuacije bića?

Općenito se smatra da je princip individuacije osjetilnih bića materija i da taj nauk dolazi od Aristotela. Međutim bilo je u svim vremenima i onih mislitelja koji su to dovodili u pitanje, posebno imajući na umu narav same materije. K tome su još i kod samog Aristotela pronalazili tekstove koji su opravdavali daljnje istraživanje. U ovom nam je izlaganju nakana sintetički iznijeti različite pozicije s obzirom na polazno pitanje našeg istraživanja. Potom ćemo pokazati kakvu je širinu u dubinu zadobila ta rasprava u srednjem vijeku, posebno imajući u vidu čovjeka koje je, premda osjetilno biće, nakon Boetija sve više bio prepoznat kao osoba.

LJUDEVIT HANŽEK

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Brentano o nepogrešivosti introspekcije

Franz Brentano najpoznatiji je po revitaliziranju skolastičkog pojma intencionalnosti, svojstva kojega je smatrao razlikovnim obilježjem mentalnih stanja. Međutim, njegov je stav o introspekciji, spoznaji vlastitih mentalnih stanja, također značajan. Prema Brentanu, tradicionalno shvaćanje introspekcije kao opažanja vlastitih mentalnih stanja problematično je i iz metafizičke i iz epistemološke perspektive. Zbog toga on uvodi pojam unutarnje percepcije, koji za posljedicu ima intrinzičnu reflektivnost mentalnih stanja. U izlaganju ću pojasniti pojam unutarnje percepcije, ukazati na epistemološke posljedice proizašle iz prihvatanja takvog gledišta na introspekciju te usporediti to s nekim suvremenim shvaćanjima introspekcije.

DUJE JAKOVČEVIĆ

Split

Je li građanski nacionalizam moguć?

Događaji nakon svršetka Hladnog rata ponovo su aktualizirali pitanje značenja nacionalizma i njegovog utjecaja u suvremenom svijetu. Odnos nacionalizma i liberalizma pritom predstavlja jedno od ključnih političkih pitanja u vremenu koje je u isti mah obilježeno proturječnim težnjama uspostave sve većeg broja suverenih država i globalizacije, nacionalnog samoopredjeljenja i multikulturalizma. Prateći povijesni razvoj nacionalnih ideologija, cilj izlaganja je kritičko preispitivanje predodžbe o postojanju dvaju tipova nacionalizma: građanskog, u kojem se nacija poima kao rezultat slobodnog odabira pojedinaca, i etničkog, koji kolektiv nacije pretpostavlja pojedincu.

VLADIMIR JELKIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Prijepori o antici na kraju moderne: Nietzscheova kritika svetog Pavla

Nietzscheova kritika kršćanstva unatoč svojoj kompleksnosti (možda bi se moglo reći i ambivalentnosti) ipak je u konačnici fokusirana na kritiku svetog Pavla. Apostol Pavao je za Nietzschea utjelovljenje svega što je u kršćanstvu loše i što je sudbinski odredilo našu civilizaciju od antike do moderne. On je, dakle, čak i više nego Sokrat, pokretač dekadencije veličanstvene grčke kulture i svih vrlina utjelovljenih u Rimskom carstvu, neprijatelj mudrosti i fanatični svećenik nošen *ressentimentom* prema svim vrijednostima koje uzdižu život. Dekadencija Moderne stoga, za Nietzschea, počinje već sa Svetim Pavlom. Zbog toga Nietzsche traži prevrednovanje svih vrijednosti. Već sama činjenica (na koju ukazuje Jacob Taubes) da njemački filozof želi učiniti nešto što je Pavlu već uspjelo, ukazuje na potrebu kritičkog promišljanja motiva i dosega Nietzscheove kritike. Autor želi pokazati da je Nietzsche u svojoj kritici ponekad, ne samo po stilu pisanja i proročkom, krajnje subjektivnom žaru kojim nastupa, puno bliži Pavlu nego što bi to htio biti. S druge strane, posebno kad je riječ o problemu univerzalizma, Nietzscheova kritika može biti poticajna za suvremene rasprave.

MISLAV JEŽIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Jesu li Tvorac i njegov Svemir u Platonovu Timaiju zamisli sredozemnoga podrijetla?

U Platonovu dijalogu Timaj iz Lokra u Italiji opisuje kozmogoniju svojim athenskim prijateljima – to je posve sredozemni zemljopisni okvir pripovijesti. Ipak, mnogi kozmogonijski motivi u Timaiju imaju usporednica u staroindijskoj Aitareya-upanisadi, a neke se mogu naći u Iranaca, Slavena i, osobito, Germana. To upućuje na indoeuropsko, a ne sredozemno, podrijetlo (no ne isključuje i moguće dalje usporednice). S druge strane, taj kozmogonijski model čini se da je utjecao na (grčko) nazivlje u kršćanskome opisu Tvorca i stvaranja. Iako nije sredozemnoga podrijetla, kozmogonijski se je model iz Timaija nadaleko proširio Sredozemljem.

ZLATKO JURAS

Matica hrvatska, Podstrana

Bošković o svemiru

U analizi dinamike materijalnih točaka u Boškovićevoj *Teoriji prirodne filozofije* implicitan je entropijski zakon širenja totaliteta zbog visokog stupnja nevjerojatnosti a time i realne nemogućnosti vraćanja materijalne točke na isto mjesto. Stoga u makroljestvici slijedi primarnost odbojnih sila u ideji vremena-prostora, te ekspanzije spram atrakcije koja postavlja konačne totalitete materije. Bošković stoga postavlja hipotezu, da se možda čitav vidljivi svemir ponaša poput jedne točke spram obuhvatljivih totaliteta, a krivulja silā na krajnjim udaljenostima vidljivog svemira možda prelazi u odbojnu, što upućuje na suvremene hipoteze o tamnoj energiji u funkciji makroodbojne sile s obzirom na ubrzano širenje svemira suvremene kozmologije, dok je tamna materija zajedno sa vidljivom materijom u funkciji gravitacijske privlačne sile. Relativizam u Boškovića ostavlja nedokučivim širi li se svemir ili pak sažima, jer je Tvorac mogao izabrati po svojoj slobodi bilo koji od mnoštva mogućih oblika svemira – krivulje sila – zakona prirode.

GOTTFRIED KÜENZLEN

*Universität der Bundeswehr, München
Fakultät für Staats- und Sozialwissenschaften*

»Da bi se bilo čovjek, odbiti da se bude Bog« Albert Camus i mediteransko mišljenje

Izlaganje je usredotočeno na rekonstrukciju osnovne teze Camusove knjige *L'Homme Révolté* (Pobunjeni čovjek). U ovom djelu Camus širi horizonte unutar kojih se njegova ideja o »mediteranskom mišljenju« smješta. Struktura izlaganja:

1. Uvod: vodeći pristup (temi).
2. »Ja se bunim, dakle mi jesmo!«
3. Europska neumjerenost: divinizacija čovjeka i povijesti.
4. Mediteransko mišljenje:
 - 4.1. Revolt i revolucija
 - 4.2. Boginja Nemeza
 - 4.3. Oproštaj od germanske Europe
 - 4.4. Mediteran: Sunce i jarka svjetlost
 - 4.5. »Da bi se bilo čovjek, odbiti da se bude Bog«

“To be Man, refuse to be God”

Albert Camus and The Mediterranean Thinking

The lecture focuses on the reconstruction of the basic thesis of Albert Camus’ book: “L’Homme Révolté” (Man in Revolt/Mensch in der Revolte). In this book Camus developed the broader horizons, in which his idea of a “Mediterranean Thinking” is put in. The lecture is structured in the following paragraphs:

1. Introduction: leading approach.
2. “I’m revolting, so we are”.
3. Europe’s Hybris: The Divinisation of Man and History.
4. The Mediterranean Thinking:
 - 4.1. Revolt and Revolution.
 - 4.2. The Goddess Nemesis.
 - 4.3. Farewell to the German Europe.
 - 4.4. The Mediterranean: Sun and hard light.
 - 4.5. “To be Man (human being), refuse to be God”.

TOMISLAV KRZMAR

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Shvaćanje »mediteranskog« u misli španjolskog filozofa Joséa Ortege y Gasseta

Nastojeći dati smjer razvoju filozofije u Španjolskoj s početka dvadesetog stoljeća, Ortega y Gasset propituje misaoni karakter *onog europskog*, hoteći naći korijene mišljenja u dubokim slojevima povijesti Zapada, od antičke grčke, preko srednjevjekovnog kršćanstva, do početka Novog vijeka i modernih mislilaca. U tom poduhvatu on propituje karakter *onog mediteranskog*, a napose *ibarskog* u mišljenju njegova vremena. Treba istaći da je misao u Španjolskoj Ortegina vremena vezana službom klerikalizmu i feudalnim mehanizmima društva. Protivno tomu, Ortega propituje mogućnosti mišljenja uspoređujući primjerice, germanske uvide i one ibarske, dakle, one primarno racionalne, i one, kako sam kazuje, primarno ambijentalne. Ovo izlaganje ima zadaću osvijetliti jedno od temeljnih polazišta Ortegine filozofije, konkretno problem perspektive (mediteransko kao perspektiva), te ujedno ocrtati mogući smjer odgovora na Ortegino pitanje: odakle filozofija u životu čovjeka i koja je njezina svrha? Problem mediteranskog u Orteginoj filozofiji tako se prikazuje kao temelj za razabiranje odnosa kulture i filozofije.

MISLAV KUKOČ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Mediterransko mišljenje Alberta Camusa i filozofija povijesti

Filozofija povijesti u svojoj osnovi sadrži tezu da ljudska povijest ima svoj smisao početak i kraj, da postoje pokretačke snage povijesti, da povijesno gibanje tijekom vlastita linearnog, progresivnog kretanja smjera ispunjenju vlastite svrhe i cilja, čije ozbiljenje dovodi do eshatološkog kraja povijesti. Filozofijskopovijesni pristup svjetskoj povijesti kao smislenoj cjelini s početkom i krajem ne susreće se u temeljima zapadnoeuropske tradicije. U antičkoj grčkoj filozofiji, na čijoj se tradiciji temelji mediterransko mišljenje Alberta Camusa, historijska zbivanja uglavnom se vide kao kružno kretanje analogno prirodi. Odbijajući povijesni apsolutizam koji za račun eshatološke budućnosti žrtvuje čovjekovu sadašnjost, Camus se vraća nepobjedivom zahtjevu ljudske naravi čiju tajnu čuva Mediteran. Svojom mediterranskom filozofijom Camus suprotstavlja mjeru – savršenstvu, prirodu – povijesti, pobunu – revoluciji, *carpe diem* sadašnjosti – eshatonu budućnosti, sunčanu misao Mediterana – mraku europskog sjevera.

EMIL KUŠAN

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Novi putovi bioetike u Europi

Izlaganje će biti fokusirano na prikaz novih i relativno (u odnosu na povijest discipline) nedavnih pristupa bioetici i problemima koje nazivamo bioetičkima, a koji su nastali na geografskom i duhovnom polju Europe. Odatle, pokušat ćemo povezati ove pristupe u jednu koherentnu cjelinu na temelju zajedničkih im karakteristika. Naposljetku, postaviti ćemo pitanje: možemo li u ovom trenutku govoriti o specifično europskoj bioetici, a ne samo bioetici na europskom tlu?

ANTO LEDIĆ

Katolički školski centar »Sveti Pavao« Zenica

Akademija: od Platona do Pletona

Aktualnost platoničko-spinozističke ordine geometrico demonstrata u renesansnoj Akademiji

S onu stranu naslijeđenog mnijenja da je skolastika »mračno« razdoblje u kojem je važila maksima philosophia ancilla theologiae, govorenje o Akademiji od Platona do Pletona uključuje, paradoksa li i samo skolastičko doba. Bez namjere da se decidirano govori o nominalistu tipa Roscelina ili, pak, Johannesusa Scotusa Eriugena, mišljenja sam da je skolastika u sebi (sama) pripremila svoj vlastiti kraj. Iako je po ugledu na grčko poučavanje, poglavito po ugledu na Platonovu Akademiju ali i druge grčke filozofske škole, Pleton uspostavio u Firenzi Akademiju ona se nije, uostalom kao ni cijela renesansa, u potpunosti odrekla Bog(ov)a.

Mišljenje (čovjeka kao) prakse u filozofiji Gaje Petrovića

Etimologija pojma prakse prilično je jasna. Dolazi iz grčkog jezika u kojem ga nalazimo u obliku πράξις (gl. πρόσσω). Ondje je praksa značila činidbu, vršenje, i sl. označavajući gotovo sve vrste ljudskog djelovanja. Pojam je iz grčkog prešao u latinski jezik u obliku *operatio*, *actio*, *praxis* odakle ulazi u suvremene europske jezike. Tako danas u njemačkom nalazimo izraz *Praxis*, u engleskom *praxis* i *practice*, francuskom *praxis* i *praktique*, ruskom *praktika*, itd.

Glede sadržajnog određenja, *praxis* se prvi puta javlja u mitologiji starih Grka kao ime božanstva koje je predstavljalo zaštitnika svekolikog čovjekovog djelovanja, a koristilo se i kao ime za Afroditu u Megari. Kod Homera je pak termin postao pripadan ljudskom svijetu. Sada je, naime, u suprotnosti spram *dyspraxie* kao lošeg, uzaludnog rada, *praxis* određen kao djelovanje karakterizirano namjerom.

Prošireno shvaćanje nalazimo kod Demokrita, prvog filozofa koji razmatra problem prakse. Ona za njega predstavlja problem i djelovanja i mišljenja te označava djelo čovjeka koje je promatrano iz perspektive etike. Prema Demokritu, kao pravi cilj čovjeka se postavlja težnja kreposnoj praksi kojoj je *differentia specifica* težnja k trajnom i plemenitom. Time se otvara prostor i političkoj praksi kao mjestu nalaženja biti čovjeka čime se sama pokazuje kao borba za čovječnost.

Kod kasnijih grčkih filozofa nalazimo detaljnije razrađene izvode koncepta prakse, napose kod Platona i Aristotela koji *praxis* dovodi na razinu jednog od općih mjesta ljudskog djelovanja u odnosu spram *poiesisa* i *theorie*.

Daljni razvoj razumijevanja prakse moguće je pratiti preko stoika, Dunsca Scotusa i novovjekovne filozofije sve do suvremenosti i tzv. *filozofije prakse* ili *praxis filozofije*. Cilj ovog referata je upravo ukazati na shvaćanje prakse u filozofiji Gaje Petrovića, jednog od najpoznatijih autora unutar ove struje.

JOSIP MUŽIĆ

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

Eugenika i krypto-eugenika

Dvadeseto stoljeće upoznalo je razne kolektivističke ideologije i platilo ogromnu cijenu smrti, patnje i razaranja u dva svjetska rata. Među njima je ključnu ulogu odigrala eugenika iako se nju u pravilu ne proziva i ne poziva na odgovornost barem ovih zadnjih pola stoljeća. To se ima zahvaliti činjenici da je nakon negativnog odjeka koji je doživjela s nacizmom ona promijenila svoj način djelovanja iz otvorenog u prikriveni. Ovaj novi pristup, definiran kao krypto-eugenika, ne samo da ne alarmira javnost već pridobiva i njene simpatije a često i aktivnu podršku. No puno važnije jest da progresivno raste broj njenih moćnih saveznika, posebno u visokoj politici i među krupnim kapitalom, koji joj omogućava da doživljava sve veći uspjeh. Zajednička platforma se stvara na osnovu zajedničkog cilja kontrole i smanjenja pučanstva u kojem vodeću ulogu ima SAD.

HENNING OTTMANN

Universität München, Gechwister-Scholl-Institut

Camusova mediteranska filozofija

U djelu *Pobunjeni čovjek* Camus je razvio enigmatičnu »mediteransku filozofiju«. U izlaganju se pokazuje kako je Camus u toj filozofiji pronašao svoj odgovor na »revolt« 19. i 20. stoljeća; također, politička je pozadina filozofije u francuskoj politici bila zanemarena.

Camus' Mediterranean Philosophy

In "L'Homme révolté" Camus developed an enigmatic "Mediterranean philosophy". It is shown how Camus saw in this philosophy his answer to the "revolt" of the 19th and 20th century. Furthermore, it is philosophy which has a political background in French politics that hitherto has been overlooked.

DEMIAN PAPO

Osijek

Etička sastavnica druge knjige Kotruljevićeva spisa o umijeću trgovanja

Dubrovački renesansni mislilac Benedikt Kotruljević (oko 1416–1469) dovršio je 1458. godine četiri knjige svojega spisa, koji je, prema posljednjim spoznajama, naslovio *Libro del arte dela mercatura*. Na etičku sastavnicu treće i četvrte knjige toga spisa još je 1994. godine upozorio Ilica Martinović, koji je treću knjigu odredio kao »prvu etiku jedne renesansne profesije uopće«, a četvrtu kao knjigu u kojoj je Kotruljević »izložio kršćansku etiku obiteljskog života.« No, o etičkoj sastavnici spisa očitovao se 2012. godine i Davor Balić u članku »Filozofi i filozofski izvori u Kotruljevićevu spisu o umijeću trgovanja«. Iz tog članka doznajemo da je Kotruljević o etičkim temama raspravljao i u prvoj te drugoj knjizi, a što, zaključuje Balić, »potvrđuje etičku orijentaciju spisa o umijeću trgovanja.«

U izlaganju ću detaljno istražiti zastupljenost etičke sastavnice u drugoj knjizi Kotruljevićeva spisa, dakle u knjizi čija su četiri poglavlja posvećena »vjeri koja dolikuje trgovcu«. Naime, u toj knjizi Kotruljević je, primjerice, razlikovao pošteno i nepošteno trgovanje te pravednu i nepravednu zaradu. Trgovcu je pritom savjetovao da živi u skladu s vjerom, što je istaknuo kao uvjet koji je nužan za ostvarenje mudrosti, a onda i najvećeg dobra.

ZRINKA PODHRAŠKI ČIZMEK

Doktorandica Filozofskog fakulteta u Splitu

Ženski univerzum hodočašća

Mare Mediterraneum, mare di mezzo, mare nostrum: od prapovijesti do danas to su samo neki od izraza kojim su razni narodi imenovali prostrane vode koje su ih dijelile i spajale kroz tisućljeća. Mediteran je kroz judeo-kršćansku tradiciju, istočne kulture i vjere, kroz arapsko-islamsko širenje južnim prostorima i dakako pritiskom mnogobrojnih »barbarskih« naroda sa sjevera stvorio jednu vlastitu *koiné*: pravo sjecište 3 različita kontinenta, europskog, afričkog i azijskog. Kroz to more, kolijevkom civilizacije i civilizacija, prošle su razne migracije i *migrantes, mercatores* i *nautae* koji su prvi bili prenosioci jezika i govora, ideja i filozofija, kultura i tradicija. Mediteran je vrlo brzo postao prostor koji je, u svim svojim specifičnostima, a posebno vjerskim, zrcalio u svojoj hibridnosti vlastito jedinstvo.

Hodočašće kao izraz ljudskog traganja za »drugim« i drukčijim, za božanskim i svetim, pokazuje nezasitnu čovjekovu potrebu za upoznavanjem i prepoznavanjem. Ovaj rad u traženju izvorišta pojma svetog od prapovijesti do danas, te kroz komparativni pristup povijesti religija koje su nastale na mediteranskom prostoru, želi preispitati kada i u kojim oblicima se taj pojam pronosio kroz ženske manifestacije, bilo da se radilo o božanskome ili ljudskom, to jest o svetome u ženskom liku, ili o ženama kao subjektima religioznog traganja, to jest hodočašćenja. Rad analizira pojam hodočašća u židovstvu, kršćanstvu i islamu, te njihov odnos prema ženi-hodočasnici. Kroz egipatske i predislamske ženske božanstvene likove sve do štovanja Majke Božje predstavljaju se zajedničke crte u štovanju ženskih figura kroz povijest do primjera sadašnjice: multikulturalizam i multireligioznost hodočašća Majci Božjoj u Rimu žena raznih kultura i vjera koje pripadaju tom istom Mediteranu i koje prepoznaju u njoj sveopću *Mater*.

DRAGAN POLJAK, MIRKO JAKIĆ

*Fakultet elektronike, strojarstva i brodogradnje, Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu*

O granicama znanstvene spoznaje

U radu se propituje priroda znanstvene spoznaje s različitih aspekata. Jedno od temeljnih pitanja u filozofiji znanosti je: postavlja li priroda sama po sebi fundamentalna ograničenja našim spoznajama o karakteru stvarnosti, odnosno postoje li problemi koji su izvan dohvata znanstvene metode? U okviru fizike – najegzaktnije od svih znanosti daje se na neki način odgovor u okviru koncepta *teorije svega* (eng. *Theory of Everything* – TOE) – svetog grala teorijskih fizičara kojom se de facto implicira, barem in principio, mogućnost apsolutne spoznaje, odnosno potpunog razumijevanja prirode stvarnosti. Pitanje koje se nameće jest postoji li uopće takva teorija? Doduše, u filozofskom smislu potrebno je razlikovati pojam znanja o objektivnoj stvarnosti i znanje koje nam je omogućeno kroz modele fizikalnog svijeta. Dakle, ako TOE u nekom vidu čak i postoji imamo li mi nužno mogućnost poimanja takve teorije? Nadalje, što je, u vitgenštajskom smislu, s mogućnostima koje nam pruža prirodni jezik? Možemo se čak pitati i je li TOE u svojoj osnovi matematičkog karaktera? Konačno, u smislu provedbe, propituju se i granice koje nameću tehnološkijske mogućnosti, tj. hoćemo li ikad biti u stanju testirati TOE, odnosno eksperimentalno verificirati? Primjerice, veliki problem kod *teorije struna*, (eng. *String Theory*) – toga suvremenog kandidata teorijskih fizičara za TOE, je (barem do sada) izostanak mogućnosti direktne eksperimentalne verifikacije.

S druge strane, ako se, barem nakratko, odmaknemo od tzv. *antropičkog načela* prema kojem je svemir na neki način podešen za naše postojanje, pa čak i mogućnost da ga razumijemo, nema posebnog razloga zašto bi svemir bio dizajniran na način da nama omogući apsolutnu spoznaju.

Osim navedenih aspekata koji postavljaju različite granice znanstvene spoznaje, ipak, najviše oblaka nadvija se nad idejom potpune spoznaje

uslijed fundamentalnih ograničenja koja proizlaze iz *Heisenbergovih relacija neodređenosti* u fizici *Gödelovog teorema nepotpunosti* u matematici.

Dakle, potraga za TOE susreće se s ograničenjima koja proizlaze uslijed konačnosti naših intelektualnih kapaciteta i tehnologijskih aspekata, ali i ograničenja koje možda postavlja i priroda znanja per se. Naime, neke od najdubljih spoznaja i najznačajnijih dostignuća u znanosti u 20. stoljeću odnose se na tvrdnje: *što nije* moguće ostvariti (nadsvjetlosna brzina) i *što nije* moguće znati (Heisenberg, Gödel). Može se krenuti i korak dalje te spomenuti Alana Turinga koji je dokazao kako nema sustavnog načina testiranja računalnog programa i pripadnog seta podataka ne bi li se dobio dogovor na pitanje hoće li se program ikad zaustaviti dok te podatke procesira.

Stoga, pitanje o granicama naše znanstvene spoznaje o stvarnom svijetu reflektira se na naše spoznajne alate odnosno na domenu matematike, dok se rješavanje matematičkih problema onda nadovezuje na probleme vezane za samo računanje, odnosno na aspekte računalnih strojeva i pitanja izračunljivosti.

Objekti u stvarnom (fizikalnom) svijetu sastoje se od direktno opservabilnih veličina (prostorno-vremenskih koordinata, energije, etc.). S druge strane, u svijetu matematičkih modela fizikalnih fenomena konstruiraju se simboličke reprezentacije fizikalnih opservabli, pri čemu su simboli dijelovi kontinuuma u prostoru ili vremenu. Konačno, računalni svijet odnosi se na postupak računanja, drugim riječima na provedbu skupa pravila, odnosno algoritama. Matematički model prirodne pojave, dakle, opisuje tu pojavu primjenom konačnog seta parametara, koji je kontinuiranog karaktera. Konkretno u vidu diferencijalnih jednadžbi. Matematička struktura kontinuiranog karaktera (beskonačni broj stupnjeva slobode) tretira se na računalu pri čemu se svijet kontinuiranog transformira u diskretni set podataka koji obrađuje računalno.

Može se kazati sljedeće: ukoliko je svijet kompleksan i ukoliko su zakoni prirode jednostavni tada neizbježno postoje ograničenja u znanosti. Drugim riječima, ne može se sve što se opaža i predvidjeti, već se samo mogu predvidjeti određene regularnosti ovih opservacija.

Matematički model je apstrakcija prirodnog svijeta dok je model proračuna apstrakcija računalnog svijeta.

U matematičkim modelima fizičari koriste polja brojeva, poput realnih ili kompleksnih brojeva. Realni brojevi su, dakako, apstrakcije. Naime, bilo bi potrebno uzeti beskonačni niz bitova u svrhu predočavanja jednog jedinog realnog broja, a beskonačni broj bitova nije dostupan u sve-miru. S druge strane, realni brojevi, kao ideja, stalno su u upotrebi pošto zasigurno predstavljaju moćan i koristan konstrukt neovisno o tome što je bilo kakvo računalo uređaj s konačnim brojem stanja. Što se događa kad kontinuirani matematički model dolazi u dodir sa strojem koji ima konačni broj stanja? Kod rješavanja brojnih praktičnih problema s velikim sustavima linearnih jednadžbi vrlo su česti tzv. *loše uvjetovani problemi*, odnosno sustavi nepoznanica kod kojih se uslijed nedovoljne preciznosti računanja (tzv. *greška zaokruživanja* – eng. round-off error) dobivaju pogrešni, a katkad i potpuno besmisleni rezultati. Fizičari i inženjeri u okviru matematičkog modeliranja prirodnih pojava vrlo često nailaze na niz zamki koje se kriju na putu od idealiziranih kontinuiranih matematičkih operatora do provedbe u svijetu diskretnih vrijednosti koje računalo jedino poznaje.

Ostaje na kraju filozofsko pitanje: Postoji li inherentno neodređenost u prirodi ili je to jednostavno odraz ograničenosti našeg znanja i mogućnosti spoznaje, uopće?

Pri pokušajima odgovora na ova pitanja koja zajednički dijele kako filozofija tako i znanost ne treba očekivati spoznajnu istinosnu konačnost. Barem nam povijest filozofskih teorijski sustavnih pravaca, kao i povijest teorija nastalih u posebnim znanstvenim disciplinama, uvjerljivo pokazuju spoznajnu problematičnost »konačnih« odgovora. No svakako je moguće filozofsko razmatranje rezultata postignutih u znanosti koja upućuju na granice naše spoznaje. Ova razmatranja u filozofskom smislu poglavito pripadaju logici, ontologiji i teoriji spoznaje kao posebnim filozofijskim disciplinama. Ove posebne filozofijske discipline na ovom mjestu ističemo u okvirima filozofije pojmljene u smislu teorijskoga područja istraživanja ideja. Ideja koje pripadaju kako filozofiji, tako i znanosti.

Danas je gotovo neprijeporno opravdano uvjerenje da logika sama za sebe (*tzv. logičko sveznanje*) ne može osigurati istinitost, ili istinolikost (*Popperov verisimilitude*), naših teorija. No logički zahtjevi konzistentnosti i kongruentnosti, tj. zahtjevi logičkih pravila izvođenja, nepreko-račivi su logički zahtjevi za svaku teoriju. Utoliko su ovi zahtjevi nu-žan, ali najčešće ne i dovoljan, dio svake istinitosti. Izuzeci su svakako mogući u matematičkoj teoriji. Npr. način uspostavljanja neeuklidskih geometrija (Saccheri, Lobachevsky, Gauss, Riemann) pokazuje da su logički zahtjevi za konzistentnošću i kongruentnošću u ovom slučaju bili ne samo nužni, nego i dovoljni. No ontologija fizikalnih entiteta sužava ove logičke zahtjeve isključivo samo na teorijsku nužnost, bez teorijske dovoljnosti, te time posljedično stavlja izvan snage ideju »lo-gičkoga sveznanja«.

Neuspjeh logičkoga pozitivizma (*Wittgensteinov redukcionizam*) prema kojemu bi sve filozofske probleme bilo moguće riješiti, ili ih pokaza-ti besmislenim, referentnom semantičkom analizom značenja teorijskih pojmova apstrakcijom izvedenih iz prirodnoga jezika, zajedno s neuspjehom pratećeg empirijskoga pozitivizma (*Carnapov redukcio-nizam*) prema kojemu bi bilo moguće izdvojiti neanalitički jezik pro-matranja i pokusa, bez ikakvoga semantičkoga utjecaja čisto teorijskih analitički djelujućih postavki, zahtijevao je preciznije ontologijsko određenje logike kao »oruđa mišljenja« (Aristotel). Naime, neuspjeh pozitivističkoga redukcionizma u obje spomenute inačice rezultirao je promjenom u poimanju ontologijskih izvornika same logike. Odnosno; rezultirao je, s jedne strane, apriorističkom tezom (*Hilbertov program*), a s druge strane, aposteriorističkom tezom (*Quineov fizikalizam*) u su-vremenoj filozofiji logike. Slijedilo je apriorističko (Hilbert), platoni-stičko (Gödel), te aposteriorističko (Putnam) poimanje ontologijskoga statusa apstraktnih matematičkih entiteta u suvremenoj filozofiji mate-matike.

Gödelovi i Turingovi rezultati, te Churchova teza i Cantorov dijagonalni dokaz, zasigurno upućuju na granice znanstvene spoznaje. U filozof-skom smislu ovi rezultati ujedno upućuju na mogućnost argumentiranja u prilog, ili protiv, prethodno spomenutih, a teorijski međusobno suprot-stavljenih, ideja opstojećih u suvremenoj filozofiji logike i matematike.

Istaknute postavke u suvremenoj filozofiji znanstvene metodologije (*Popperov falsifikacionizam*, *Kuhnov verifikacionizam*) dijele ideju o nekumulativnom napredovanju znanstvene spoznaje, budući teorije veće objašnjujuće moći smjenjuju teorije manje objašnjujuće moći. No relacije neodređenosti u kvantnoj fizici (Heisenberg), kontinuiranost fizikalnih entiteta proračunat uz pomoć diskretnoga skupa računalnih podataka, matematika kao apstrakcija realno opstojećega univerzuma, te njegov proračun uz pomoć diskretnih računalnih podataka, nemogućnost eksperimentalne potvrde sveznanja o svemiru (*teorija struna*), također upućuju na granice znanstvene spoznaje. U filozofskom smislu ovi rezultati i problemi ujedno upućuju na granice ljudske spoznaje. Na granice ideje koja u povijesno-filozofskom smislu vodi od Aristotelove *λογική τέχνη*, preko Aquinusove *adaequatio intellectus ad rem*, Kantove *alle Erkenntnis der Gegenstände derselben*, do Tarskijeve *correspondence theory*.

VANI ROŠČIĆ
Sveučilište u Zadru

Personalistička koncepcija umjetnosti Luigija Stefaninija

Niz estetičkih problematika poput umjetničkog izražaja, stila, osjećaja, otvorenih od Crocea i Gentilea, u Luigiju Stefaniniju u isto vrijeme pronalaze bliskog sugovornika i kritičara. Umjetnost je za njega »apsolutna riječ« preko dovršenosti kojom djelo živi vlastitim životom, preko autonomnosti po kojoj forma ne znači drugo doli sebe samu. U umjetnosti su biti i izraziti jedno te isto. Djelo sadržava beskraj, jer u sebi nosi sve što mu je potrebno kako bi se pokazalo u svojoj cjelovitosti. Kao iz svoje jezgre, forma djela nastaje u aktivnosti umjetnika, stoga je princip jedinstva djela više u osobi autora nego li u intimnoj svrsi samoga djela. Iako u svojim promišljanjima o umjetnosti prihvaća idealističke teme, Stefanini im preko personalističkog utemeljenja daje sasvim novo usmjerenje čime njegova misao ne gubi na značajnu unutar spekulativnog diskursa suvremene talijanske estetike.

MATKO SORIĆ

Zadar

**Povijest, praksa, sloboda:
generički kulturalizam Gaje Petrovića**

Filozofija prakse Gaje Petrovića jedna je varijanta kulturalizma. Kulturalizam je teorijska pozicija prema kojoj pojedinci nadilaze svoju individualnu biološku egzistenciju uslijed dvosmjernih interakcija s drugim ljudima i kolektivno proizvedenih i povijesno akumuliranih dobara materijalnog i socijalnog karaktera. Premda Petrović ne koristi termin ‘kultura’, njegova kulturalistička pozicija može se rekonstruirati iz načina korištenja riječi kao što su *povijest, praksa, revolucija* i *sloboda*. Prema Petroviću, ljudi su obdareni slobodom koja im omogućuje da redefini-
raju vlastiti okoliš, a time i same sebe, te *poviješću* nadiđu i oplemene skromne biološke dispozicije. Proces kolektivne reorganizacije okoline nije ništa drugo nego *praksa*. S obzirom da Petrović ne specifikira konkretne rezultate prakse i svaki iskorak iz individualno-prirodnog u kolektivno-socijalno stanje smatra pozitivnim, njegovu je poziciju najbolje nazvati *generičkim kulturalizmom*. Izlaganje će završiti iznošenjem mana te pozicije i njihovim potencijalnim objašnjenjima.

SLOBODAN STAMATOVIĆ

Doktorand Filozofskog fakulteta u Splitu

Značenje perihoreze

Perihoreza je teološki pojam koji je preko utjecajnog spisa *De fide orthodoxa* (O ortodoksnoj vjeri) Ivana Damašćanina (†749) postao potom važan tehnički termin unutar trinitarne i kristološke problematike. Na latinskom je za perihorezu skovan naziv *circumincessio*, što je verzija koju koristi Bonaventura, dok se kod Tome Akvinskog javlja inačica *circuminsessio*. Međutim, nakon srednjeg vijeka pojam je izgleda potpuno pao u zaborav i tek se u naše doba ponovno probudio interes za nj te je danas u teologiji vrlo aktualan. Manje je poznato da se pojam izvorno koristio u filozofskom kontekstu, da je dakle prije svog zaborava u teologiji doživio i zaborav u filozofiji. Premda nam se čini da ideja koju perihoreza izražava ima veliki filozofski potencijal, u radu se ne bavimo izravno time – to se naime ostavlja prosudbi slušatelja – nego smo mu glavnu svrhu ograničili na razumijevanje same semantičke dimenzije te riječi i njezine upotrebe kod Ivana Damašćanina.

NATAŠA ŠKULJEVIĆ

Katolički školski centar »Sveti Pavao« Zenica

Kinizam versus kirenaizam

Primjer Hiparhije kao svojevrsne *erotozofije*?

Da je osnovna nit doktrine kiničkih sljedbenika počivala na čestitoj obrazovanosti duha, kreposnosti i prožetosti vrlinom slovi nam neupitnim. Parolom da svako nesopstvo implicira ropstvo, kinici ističu vrlinu i samoprijegor uvjetom sretnog, kreposnog i slobodnog življenja, akcentirajući razumno djelanje koje ne strebi materijalnosti zbog napripadnosti iste našoj duši.

Iako ju povijest filozofije bilježi u okviru kiničke filozofske škole, vlastiti zapisani tragovi Hiparhije iz Maroneje nisu nam sačuvani. Zanesena prvenstveno učenjem a poslije i osobnošću kiničkog ponašanja Kratesa, Hiparhija strastveno prihvata kinički ideal samoprijegor od materijalnog temeljenog na razumu a u isti mah djela isuviše kirenaički udovoljivši svojoj tako ljudskoj pobudi tjelesne ali i emocionalne naravi. Radi li se o svojevrsnom *multitaskingu* (i ovog puta!) žene da izmiri dva pola krajnosti, liši se svega onoga što ženi godi prihvativši stroga te ograničavajuća moralna načela i ostavi tkački čunak na razboju...

ŽELJKO ŠKULJEVIĆ

Filozofski fakultet, Univerzitet u Zenici

Od Epikura do Marxa

Značenje kasnoantičkih koncepata u pokušaju »risanja« Marxovog filozofskog lika

Nesporno je da su helenistički filozofi, do prije nekog vremena, bili »teško podcijenjeni«. Takav sklop činjenica je helenističkom dobu, najvjerojatnije, pribavio »dugovjeku reputaciju filozofskog raspada« duboko zasjenjen prethodnom slavom i »svjetlošću« jednog Platona i Aristotela. Sudeći da je filozofija bila i ostala teorija početka, postavlja se pitanje da li je Marx samoga sebe vidio kao početak, »kao revolucionarni preokret u spoznaji«?, iako nije moguće dati jednoznačan i do kraja izvjestan *resp.* potvrđan odgovor. Međutim, stoji da je Marx pokušavao sam sebe smjestiti, potvrditi vraćajući se počecima, Grcima u filozofiji, (na)vlastito kasnoantičkim konceptima: epikurejstvu, stoicizmu, skepticizmu.

NIKOLA TATALOVIĆ

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Eros i trenutno

Rad nastoji pružiti interpretaciju Platonovog razumijevanja Erosa, izloženog u *Gozbi* kroz lik strankinje Diotime iz Mantineje, nastojeći da ukaže na povezanost datog razumijevanja Erosa sa Platonovim naporima prevladavanja elejskih pretpostavki, eksplicitno prisutnih u poznim dijalozima, koje prate Sokratovo postuliranje teze o *eidosu*, ukazujući na zapanjujuću sličnost Diotiminog određenja Erosa u *Gozbi* i *trenutnog* unutar trećeg ispitivanja prve pretpostavke »jedno jest« u dijalogu *Parmenid*. Sokratova »pasivnost« u oba dijaloga upućuje na Platonov napor da utemelji *eidos* kao ono što je Sokrat postulirao u sferi etičkog, a dato utemeljenje se pokazuje kao ono koje premašuje diskurzivnost, te upućuje na umsko zahvatanje temelja, na Eros kao *trenutno* – bezmjesno, ni u jednom vemu postojće, mjesto događanja preokreta, rađanja u lijepu kao događaju dolaženja u prisutnost.

**M. Brida i R. Ingarden: dva fenomenološka »čitanja«
Bergsonove koncepcije intuicije**

U nakani pokazati u čemu se sastoji doprinos M. Bride i R. Ingardena recepciji filozofske misli H. Bergsona, najprije ćemo izložiti njihovo pozitivno vrednovanje, nastojeći pokazati da se ono odnosi na probleme koje je francuski mislitelj naslućivao, ali ih nije na adekvatan način riješio.

Polazimo od teze da je upravo fenomenološko iščitavanje Bergsonove koncepcije intuicije ono što im omogućuje ne samo naznačiti u kojem bi se pravcu problemi mogli »razriješiti«, što uključuje promišljanje pitanja opravdanja intuicije i smisla danog u intuiciji, nego u njoj naći i smjernice za vlastita istraživanja. U Ingardena to dolazi do izražaja na području spoznajne teorije, a u Bride u njenom shvaćanju slobode, stvaralaštva, osobe. Dok je Ingarden primarno zaokupljen promišljanjem odnosa spoznajne teorije i teorije života, Bridu prvenstveno zanima odnos život-doživljaj. Temeljem ovih razlika u završnom ćemo dijelu nastojati argumentirati u prilog tezi o M. Bridi kao predstavnici »mediteranske fenomenologije«.

LUKA TOMAŠEVIĆ, ANA JELIČIĆ

*Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu
Sveučilišni odjel za forenzičke znanosti, Sveučilište u Splitu*

Mediterransko-katolička teološka bioetika

Govoreći općenito, kršćanski su se teolozi već od samih početaka uključili u rasprave o bioetici, posebice u Americi gdje je bila veoma živa rasprava 70-tih godina prošloga stoljeća o promjenama u medicinskoj socijalnoj praksi i u medicinskim istraživanjima. Naime, brzi razvoj medicine ubrzao je i povećao medicinska istraživanja na čovjeku, što je najviše pogadalo ranjive i najšire slojeve američkog društva, posebice kada su bili uključivani u istraživanja bez pristanka.

Katoličko-teološka bioetika je nastala na Mediteranskom području (Rim, a kod nas Dalmatinski franjevci), Ujedno je i kod nas pojam bioetike prvi uporabljen u teologiji i to desetak godina prije svih (V. Pozaić – Zagreb). Katolička teološka bioetika se može podijeliti na dva dijela: na vrijeme prije enciklike »Euangelium vitae« i na vrijeme poslije. To je i dokaz da je teologija veoma brzo prihvatila bioetiku, ali ju je zasnivala na svojim teološkim izvorima sv. Pisma i Tradicije. Tako se Katolička teologija i razvila pod vodstvom papinstva, ali ima i tipične mediteranske korjene kako u Europi, tako i kod nas u Hrvatskoj.

Stoga autori i dijele ovaj rad u dva dijela: prvi dio obuhvaća rađanje teološke bioetike općenito u svijetu, a posebice one mediteranskih korjena koju je inspiriralo samo papinstvo, a drugi dio govori o začecima bioetike dalmatinskih franjevaca provincije Presvetog Otkupitelja.

LINO VELJAK

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Ortega y Gasset i Unamuno

Dvojica vodećih španjolskih mislilaca prve polovine 20. stoljeća Jose Ortega y Gasset i Miguel de Unamuno označavaju izlazak filozofije zapadnog Mediterana iz provincijalne marginalnosti te iskorak španjolske filozofije na svjetsku scenu. Obojica se formiraju gotovo posve neovisno od tradicije mišljenja razvijanoga u mediteranskom podneblju (iznimku čini Unamunovo vrednovanje Marka Aurelija i Aurelija Augustina kao pripadnika one skupine mislilaca koji su bili obdareni više mudročću nego znanjem), ali njihova tumačenja i kritička suočavanja s mediteranskom tradicijom (Unamunova kritika platonizma i skolastike, te Ortegina kritika Platona zbog njegova natpovijesnog objektivizma koje vodi u dogmatizam, te sofista zbog njihova subjektivizma koje vodi u relativizam) predstavljaju, među ostalime, konstitutivne momente njihove filozofije povijesti: Unamunove koncepcije intrahistorije i Ortegine perspektivističke koncepcije.

MARKO VUČETIĆ

Sveučilište u Zadru

Odnos antropologije i umjetnosti u djelu R. Kuparea

Odnos antropologije i umjetnosti može se sagledati na dva načina: na način uspostavljanja realiteta ontologijske provenijencije i na način dohvaćanja biti umjetnosti putem naknadnog konceptualiziranja egzistencijske prakse. No, i jedan i drugi način pokazuju se nedostatnima jer počivaju samo na jednoj dimenziji ljudskog bivanja – onoj razumskoj. Antropologija je ljudski govor o čovjeku, umjetnost je, naprotiv, istina ljudskog iskazivanja.

R. Kupareo ovom složenom odnosu pristupa s različitim optikama, želeći naglasiti kako se bit antropologije i bit umjetnosti ne mogu iscrpiti niti jednim predmetnim metodologijskim ograničenjem. Naime, u umjetnosti je na djelu ljudska sloboda, a umjetničko djelo je pojavnost tog izraza slobode.

Antropologija, promatrana kao filozofijska disciplina, umjetnošću biva obogaćena dimenzijom intuiranja istine i iskustvom sreće. No, sreća, radost i veselje ne iscrpljuju smisao umjetnosti. Umjetnost, prema Kupareu, svoj *telos* ostvaruje u konaturalnosti i kreativnosti te je tako potpunoma u funkciji izricanja istine, a ne puka potvrda principa konzervacije utvarenih emocionalnih stanja.

ENIS ZEBIĆ

Zagreb

Dva čitanja Burkea

Hrvatski pravni i filozofijski autor Vinko Krišković (1861–1952) u nizu svojih radova refererira se na britanskog filozofa i teoretičara politike Edmunda Burkea. Koja je Kriškovićeva interpretacija osnovnih Burkeovih stavova i kako on koristi Burkea u svojim analizama i interpretacijama? Kriškovićev nešto mlađi suvremenik, srbijanski pravni, historiografski i sociološki autor i političar Slobodan Jovanović (1869 – 1958) također se – iako u mnogo manjoj mjeri – bavi Burkeom. Kako ga on interpretira? Može li se iz Kriškovićevog, odnosno Jovanovićevog pristupa Burkeu reći nešto i o njihovom razumijevanju politike i političke filozofije?

ADRESAR SUDIONIKA

Sead Alić

Sveučilište Sjever
Trg dr. Žarka Dolinara 1
48000 Koprivnica
Hrvatska
e-mail: sead.alic@phenomedia.org

Davor Balić

Sveučilište u Osijeku
Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera
Lorenza Jägera 9
31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: davor.balic@kc.t-com.hr

Pavo Barišić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Sinjska 2
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: pbarisic@ffst.hr

Gabriela Bašić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Sinjska 2
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: gbasic@ffst.hr

Jadran Beganović

Dubrovačka 61
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: jadranhxc@hotmail.com

Daniel Bučan

Laginjina 3
10 000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: danbucan.novi@gmail.com

Krešimir Čvrljak

Aleja Blaža Jurišića 69
10 040 Zagreb
Hrvatska
e-mail: cvrljakk@hazu.hr

Borislav Dadić

Sveučilište u Zadru
Filozofski fakultet
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: bdadic@gmail.com

Ljudevit Hanžek

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Sinjska 2
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: ljuhan@ffst.hr

Mirko Jakić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Sinjska 2
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: mirko.jakic@ffst.hr

Duje Jakovčević

Papandopulova 23
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: duje.jakovcevic@gmail.com

Ana Jeličić

Sveučilište u Splitu
Odjel za forenzičke znanosti
R. Boškovića 31
21 000 Split
e-mail: anjelici08@gmail.com

Vladimir Jelkić

Sveučilište u Osijeku
Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera
Lorenza Jägera 9
31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: vjelkic@ffos.hr

Mislav Ježić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: mjezic@ffzg.hr

Zlatko Juras

Podstrana
Stožanačka 49
21 312 Podstrana
Hrvatska
e-mail: zlatkojuras@gmail.com

Tomislav Krznar

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet
Savska 77
10 000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: tomislav.krznar@ufzg.hr

Gottfried Kueenzlen

Universität der Bundeswehr München
Fakultät für Staats- und Sozialwissenschaften
Institut für Theologie und Ethik
D-85577 Neubiberg
Njemačka
e-mail: gottfried.kueenzlen@unibw.de

Mislav Kukoč

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Sinjska 2
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: mkukoc@ffst.hr

Emil Kušan

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Sinjska 2
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: emikus@ffst.hr

Anto Ledić

Katolički školski centar »Sveti Pavao« Zenica
Aska Borića 20
72 000 Zenica
Bosna i Hercegovina
e-mail: anto.ledic@yahoo.com

Anita Lunić

Put kruga 34
21 315 Mali rat
Hrvatska
e-mail: anitalunic@yahoo.com

Mira Matijević

Hrvatsko filozofsko društvo
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: mira.matijevic@hrfd.hr

Josip Mužić

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: josip.muzic@kbf-st.hr

Henning Ottmann

Universität München, Gechwister-Scholl-Institut
Oettingenstr. 67
80538 München
Njemačka
e-mail: heninng.ottmann@yahoo.de

Demian Papo

Ledine 2c
31 000 Osijek
Hrvatska
e-mail: demian.papo21@gmail.com

Zrinka Podhraški Čizmek

Livadićeva 26
10 000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: zri.pod1@gmail.com

Dragan Poljak

Sveučilište u Splitu
Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje
R. Boškovića 31
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: dpoljak@fesb.hr

Vani Rošćić

Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: vrosic@unizd.hr

Matko Sorić

Ilije Smiljanića 2
23 000 Zadar
Hrvatska
e-mail: soric.matko@gmail.com

Slobodan Stamatović

Put sv. Mande 8
21000 Split
Hrvatska
e-mail: [sstamat@net.hr](mailto:ssamat@net.hr)

Nataša Škuljević

Katolički školski centar »Sveti Pavao« Zenica
Aska Borića 20
72 000 Zenica
Bosna i Hercegovina
e-mail: natasa.skulj@hotmail.rs

Željko Škuljević

Univerzitet u Zenici
Filozofski fakultet
Zmaja od Bosne 56
72 000 Zenica
Bosna i Hercegovina
e-mail: zeljko.skuljevic@pf.unze.ba

Nikola Tatalović

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Dr. Zorana Đinđića 2
21 000 Novi Sad
e-mail: nikolatata@gmail.com

Iris Tičac

Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: iticac@unizd.hr

Luka Tomašević

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
Zrinsko-Frankopanska 19
21 000 Split
Hrvatska
e-mail: ltomasevic4@gmail.com

Lino Veljak

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: lveljak@ffzg.hr

Marko Vučetić

Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: mvucetic@unizd.hr

Enis Zebić

Kralja Zvonimira 119
10 000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: enis.zebic@gmail.com

IZDAVAČI

Hrvatsko filozofsko društvo
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

i

Odsjek za filozofiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Sinjska 2
21000 Split

ZA IZDAVAČA

Vladimir Jelkić

UREDNICI

Ljudevit Hanžek
Emil Kušan
Mira Matijević

KOREKTURA

Mira Matijević

DESIGN KORICA

Luka Gusić

PRIJELOM TEKSTA

OCEAN GRAF, Zagreb

TISAK

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA

200

